

*Асангазиева М.Б.***СОЦИАЛДЫК-МАДАНИЙ ИШМЕРДИГИ АРКЫЛУУ
ӨСПҮРҮМДӨРДҮН БОШ УБАКТЫСЫН УЮШТУРУУ***Асангазиева М.Б.***ОРГАНИЗАЦИЯ ДОСУГА ПОДРОСТКОВ ЧЕРЕЗ
СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ***M.B. Asangazieva***ORGANIZATION OF LEISURE TIME FOR ADOLESCENTS
THROUGH SOCIAL AND CULTURAL EVENTS**

УДК: 379.8 (075.8)/316.4

Макалада социалдык-маданий ишмердиги аркылуу өспүрүмдөрдүн бош убактысын уюштуруусу каралат. Өлкөдөгү коомдук-саясий, экономикалык кырдаалдын өспүрүмдөрдүн эс алуусуна тийгизген таасири. Өспүрүмдөрдүн бош убакыт, эс алуусун уюштуруусу. Социалдык-маданий ишмердигинин каражаттары аркылуу эс алуу, бош убакытты ийгиликүү уюштуруу. Бош убактысында инсандык өнүгүүгө өбөлгө түзүүчү факторлорду изилдөө жана өспүрүмдөрдүн эс алуусун уюштуруунун эффективдүү жолдорун аныктоо. Бош убакыт жана эс алууну аныктамалары. Маданий жана эс алуу ишинин эң маанилүү принциби - бул анын жашоо менен ажырагыс байланышы, биздин коомду реформалоонун практикалык милдеттери. Социалдык-маданий ишмердигинин формаларын аныктоо. Социалдык-маданий ишмердигинин ыкмалары маданият жана эс алуу мекемелеринин ишинде калк арасында кеңири жайылган бош убакытты жана эс алууну уюштуруунун формаларын жана каражаттарын натыйжалуу пайдалануу максатында колдонулат. Маданий жана эс алуу иши - бул руханий баалуулуктарды түзүү, жайылтуу жана көбөйтүү процесси.

Негизги сөздөр: бош убакыт, эс алуу, руханий, дифференциалдуу, процесс, өспүрүм, уюштуруу.

В статье рассматривается организация досуга подростков через социально-культурной деятельности. Влияние социально-политической и экономической ситуации в стране на развитие подростков. Организация досуга и отдыха подростков. Отдых через социально-культурную деятельность, удачная организация досуга. Досуг и его организация играют важную роль в развитии личности. Изучить факторы, способствующие развитию личности в свободное время и определить эффективные способы организации отдыха подростков. Определения досуга и отдыха. Важнейшим принципом культурно-досуговой деятельности является ее неразрывная связь с жизнью, практическими задачами реформирования нашего общества. Определите формы социально-культурной деятельности. Методы социально-культурной деятельности используются с целью эффективного использования форм и средств досуга и

отдыха, широко распространенных среди населения в деятельности учреждений культуры и отдыха. Культурная и развлекательная деятельность - это процесс создания, распространения и приумножения духовных ценностей.

Ключевые слова: досуг, отдых, духовный, дифференциал, процесс, подросток, организация.

The article deals with the organization of teenagers' leisure through the media. The influence of the socio-political and economic situation in the country on the development of adolescents. Organization of leisure and recreation for teenagers. Relaxation through mass media, successful organization of leisure time. Leisure and its organization play an important role in personal development. To study the factors contributing to the development of personality in their free time and to determine effective ways of organizing the rest of adolescents. Definitions of leisure and recreation. The most important principle of cultural and leisure activities is its inseparable connection with life, the practical tasks of reforming our society. Determine the forms of social and cultural activities. Methods of social and cultural activities are used for the effective use of forms and means of leisure and recreation, widespread among the population in the activities of cultural and recreation institutions. Cultural and recreational activities are the process of creating, disseminating and enhancing spiritual values.

Key words: leisure, recreation, spiritual, differential, process, teenager, organization.

Өлкөдөгү экономикалык, коомдук-саясий жагдайдагы өзгөрүүлөр, билим берүүнүн жаңылануусу, жаштардын кыймылында болуп жаткан процесстер, эс алууну, дем алууну уюштуруучу менеджерлерди өспүрүмдөрдүн бош убактысын уюштуруу, анын ичинде эс алууну, дем алууну жана бош убактысын уюштуруу, ден-соолукту чыңдоо жана өспүрүмдөрдүн жумушка орношуу маселелерине көбүрөөк көңүл бурууга мажбурлайт.

Психолог жана мугалимдердин эмгектери жана изилдөөлөрү максаттуу тарбия берүү процессинде

адамдын социалдык жүрүм-турумуна арналган программаларды натыйжалуу иштеп чыгууну жана анын инсандык мүнөзүнүн калыптанышын көрсөтүп турат.

Бош убакыт, аны уюштуруу инсанды өстүрүүдө чоң роль ойнойт. Бош убакытты өткөрүү - бул өзүн-өзү тарбиялоо жана өз алдынча чечим чыгаруу чөйрөсү. Өспүрүм өзүнүн мамилесине жана каалоосуна ылайык, иштин белгилүү бир түрүн тандайт.

Азыркы өспүрүмдөрдүн көпчүлүгү дем алуусун, бош убактысын, эс алуусун көңүл ачууга, көбүнчө пассивдүү өткөрүшөт. Өспүрүмдөрдүн эс алуусу ар дайым эле өнүгүү багытында боло бербейт, алардын бир аз гана бөлүгү бош убактысын билим алууга, изденүүгө, таанып билүүгө жана өзүн-өзү өстүрүүгө арнашат. Өспүрүмдөрдүн инсандык сапатын өнүктүрүү абдан маанилүү. Мектепти аяктап, ал коомдук ишмердүүлүктүн жаңы баскычына кадам таштайт, көз карандысыз жашоо чөйрөсүнө өтөт, мында өзүнүн мамилесине жана баалуулук багыттарына таянып, өзүнүн жүрүм-турумуна, тажрыйбасына, объективдүү мүмкүнчүлүктөрүнө баа берүү менен өзү тандоо жүргүзүү керек.

Ушул темага ылайыктуу И.С. Кон [4], В.Т. Лисовский [5], эмгектерин жазышкан. Бул окумуштуулар жаңылардын бош убактысына, эс алуусуна, дем алуусуна айлана-чөйрөнүн тийгизген таасирин жана жүрүм-турумдарын, коом менен болгон байланыштарын изилдешкен.

"Бош убакыт", "эс алуу" түшүнүктөрдү изилдөөчүлөр ар кандайча чечмелешкен. Негизги түшүнүктөрдү тактоого чоң салымын А.С. Орловдун "Социология түшүнүгү" аттуу эмгектери кошкон; "Эмгек жана Эс алуу" [7]; "Эс алуу социологиясы" [8].

Бош убакыт – бул объективдүү баалуулуктарга жана ченемдерге ылайык өзгөчөлөнүп турган иштин тышкы түзүмү. Г.П. Орлованын айтымында, бош убакыт акыл-эс жана дене жөндөмдөрүн өркүндөтүүгө, ошондой эле социалдык муктаждыктарды канааттандырууга арналган убакыт. Бош убакыт – инсандын, аны туура пайдалана билүүсү менен баалуу. Бул убакыт жөн эле бош жүрүү, кыймыл-аракетсиз болуу эмес, убакытты туура пайдалануу, өзүн өстүрүүгө арнаган убакыт. «Бош убакыт – бул өзгөрүлбөс иш-аракеттерден кийин калган (уйку, тамак-аш, жумушка орношуу жана күнүмдүк өзүнө кам көрүү ж.б.) иштебеген убакыттын бир бөлүгү жана адамдын руханий жана физикалык күчүн калыбына келтирүүгө жумшалат. Анын курамына өзүн-өзү тарбиялоо, маданият менен таанышуу, башкача айтканда маданий мекемелерди окуу, таанып билүү, чыгармачылыка кызыгуусу кирет.

Бош убакыттын эки компонентин инсандык өнүгүү мейкиндиги катары белгилөө керек. Бул эркин тандоо жана эс алуу иш-аракеттерин субъективдүү кабыл алуу. Тандоо белгилүү бир тышкы шарттарда жүргүзүлөт жана инсан тигил же бул муктаждыкты канааттандыргандыктан гана адамга көз каранды. Тигил же бул иш-аракетти жеке адамдын кабыл алуусу, биринчи кезекте, алардын өнүгүү деңгээлине, муктаждыктарына байланыштуу.

Адам үчүн эс алуунун эң приоритеттүү түрлөрү анын муктаждыктарынын өнүгүшүн көрсөтүп турат. Мисалы, материалдык жана турмуш-тиричилик муктаждыктарын канааттандырууга багытталган иш-чаралар же коомдук өндүрүштөн тышкары кызматтар жана кызмат көрсөтүүлөр, спорт иштери, көркөм, техникалык чыгармачылык, уюштурулган же көз карандысыз сабактар; коммуникативдик жана көңүл ачуучу иш-чаралар (окуу, радио угуу, телевизор көрүү; көңүл ачуучу мекемелерге - театрларга, кинотеатрларга, көргөзмөлөргө баруу); пассивдүү эс алуу [6].

Маданий жана эс алуу иши – бул руханий баалуулуктарды түзүү, жайылтуу жана көбөйтүү процесси. Маданий жана эс алуу ишинин эң маанилүү принциби – бул анын жашоо менен ажырагыс байланышы. Маданий жана эс алуу иштерин турмуш менен, актуалдуу социалдык көйгөйлөр менен байланыштыруу принцибин ишке ашыруу бир катар шарттарды сактоону болжолдойт: маданий эс алуу иш-чараларынын максатка ылайыктуулугу; маданий эс алуу иш-чараларынын өзгөчөлүгү; маданият мекемелеринин эффективдүүлүгү;

Маданий жана эс алуу иш-аракеттеринин дагы бир маанилүү принциби – бул адамдардын жаш өзгөчөлүктөрүн, социалдык, кесиптик жана башка өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен иш-чараларды уюштурууну болжолдогон калктын ар кандай катмарларына карата дифференциалдуу мамиле. Мисалы, А.Ф. Воловиктин [1] эмгегине таянсак, өспүрүмдөр технологияга, чыгармачылыка, илимге болгон кызыгуусу бош убакыт учурунда билинет. Бош убакыт учурунда өспүрүмдөр келечектеги кесибин тандоого менен алектенишет. Ошондой эле, бош убакытты чогуу өткөрүүгө түрткү берүүчү нерсе - бул балдар менен кыздардын бири-бирине болгон кызыгуусу, бул эс алуунун үй кечелери, дискотекалар, шаар сыртына чыгуу, видеотасмаларды биргелешип көрүү сыяктуу түрлөрүн пайда кылат. Өспүрүмдөрдүн эс алуусу төрт параметрден турат: убакыт мейкиндиги, орун мейкиндиги, түзүмү жана мазмуну, ошондой эле кадрлар – балдардын эс алуусун уюштуруучулар.

Бош убакытты классификациялоонун негизи

катары өспүрүмдүн бош убактысында жүргүзгөн иш-аракетинин мүнөзүн алуу керек. Мындай иш-аракеттер өспүрүмдүн белгилүү бир каалоолорунун, кызыгууларынын өнүгүшүнө кандай таасир этет деген көз караштан каралышы керек. Эс алуу активдүү жана пассивдүү болушу мүмкүн.

Мазмунуна ылайык, өспүрүмдөрдүн эс алуусун бир катар фундаменталдык топторго бөлүүгө болот:

- Биринчи топ өспүрүмдүн ар кандай күчтөрүн калыбына келтирүү функциясы менен байланышкан (абада сейилдөө, спорт, эс алуу кечтери, оюн-зоок программалар ж.б.);

- Экинчи топ руханий баалуулуктардын калыптанышы, эрудициянын көбөйүшү (окуу, тасмаларды көрүү, көргөзмөлөрдү, музейлерди кыдыруу, саякаттоо ж.б.);

- Үчүнчү топ жөндөмдөрдүн өнүгүшү, активдүү иш-аракеттер (спорт, оюн, көркөм өнөр жана театр, изилдөө, прикладдык);

- Төртүнчү топ баарлашуу;

Өспүрүмдөрдүн эс алуу иш-аракеттери төмөнкү потенциалдарды камтыйт:

1. Өспүрүмдөр эс алуу иш-аракеттеринде чоңдордун бардык билим берүү талаптарын коюшат, бул бош убакытты өзүн-өзү активдүү тарбиялоонун чөйрөсүнө айландырат: "Чынчыл, чыдамдуу, туруктуу, эрки күчтүү, толеранттуу жана башкалар."

2. Бош убакыт - бул эркиндикке жана көз карандысыздыкка болгон табигый муктаждыктар толук жана айкын ачылган жеке мейкиндик.

3. Бош убакыт өспүрүмдөргө "көз карандысыздыктын жана кыйынчылыктардын чектерин" берет жана аларды жеңип чыгышат.

4. Эс алуу кызыкчылыктарды ишке ашырууда, күчтү өзүн-өзү текшерүүдө, курбуларынын арасында өзүн-өзү тастыктоодо жана өзүнүн инсандыгын таанууда көптөгөн социалдык-психологиялык муктаждыктарды канааттандырат.

5. Эс алуу – бул карым-катнашка, акылга сыярылык жакындыкка, улгайган же кичүүлөргө баш ийген мамилеге болгон муктаждыкты канааттандыруучу "зона" [9, 5-7-бб.].

Өспүрүмдөрдүн эс алуусунун мүнөздүү өзгөчөлүктөрү анын функцияларын аныктоо үчүн негиз болуп саналат. Өспүрүмдүн инсандык касиетинин чыгармачыл өз алдынча аткарылышы - генетикалык программаланган каалоолорду актуалдаштыруу, ошондой эле коомдук иш-аракеттердин жүрүшүндө калыптанган жөндөмдүүлүктөрдү ишке ашыруу бош убакытта мүмкүн болушунча мыкты жүрөт, анын маңызы эркин чыгармачыл иш-аракет. Өспүрүмдөрдүн

бош убактысы - үй-бүлөлүк жана мектептикинен айырмаланып, жаңы ролдорду аткарып, алардын эркиндикке жана көз карандысыздыкка, активдүүлүккө жана өзүн-өзү көрсөтүүгө болгон табигый муктаждыктарын өзгөчө кескин жана толук ачып берген чөйрө. Ошентип, балдардын эс алуусу өзүн-өзү түшүнүү функциясы менен мүнөздөлөт.

Чыгармачылык кызыгуулар бардык күч-кубаты менен өспүрүмдөрдү оюнунда, дүйнөнү таанып билүүдө, балдар жана өспүрүмдөр тарабынан ар кандай социалдык ролдорду өздөштүрүүдө табылат. Мындай процесстер негизинен бош убакытта жүргүзүлөт. Эмоциялык кабыл алуу жана тажрыйба механизми аркылуу өспүрүмдөр чыгармачыл иш-аракеттердин аңсезиминде жана жүрүм-турумунда бекемделген элементтерди жигердүү үйрөнүшөт жана өмүр бою из калтырышат. Демек, чыгармачыл функция балдардын эс алуусуна мүнөздүү.

Бош убакыт – бул байланыштагы өспүрүмдөрдүн муктаждыктарын канааттандырган жигердүү баарлашуу зонасы. Баарлашуу – бул адамдардын бири-бири менен байланышы, адамдар ортосунда карым-катнаш, маалымат алмашуу биргелешкен ишмердүүлүккө жетишүү, бирдиктүү стратегияны жана түшүнүктү көрсөтүү, маектешкен адамды түшүнүү [2]. Өспүрүмдөр коомдук кабыл алынган критерийлерге жана стандарттарга көңүл буруп, өзүлөрүн баалашат, анткени өзүн-өзү билүү өзүнүн мазмуну, маңызы боюнча социалдык мүнөзгө ээ жана баарлашуу процессинен тышкары мүмкүн эмес. Балдарга, өспүрүмдөргө жана жаштарга ар кандай социалдык ролдорду аткарууга мүмкүнчүлүк берген жамааттар дал ушул эс алуу шарттарында түзүлгөн. Ошентип, биз балдардын эс алуусунун дагы бир функциясын - коммуникативдик милдетти белгилей алабыз.

Өспүрүмдөрдүн эс алуусунун өзгөчөлүгү анын театрлаштырылышы. Көркөм образдар, эмоционалдык чөйрөнүн жардамы менен, аны башынан өткөрөт, азап тартат жана кубандырат, алардын таасири көбүнчө турмуштук кагылышууларга караганда кыйла курч. Башка сөз менен айтканда, балдардын бош убактысы бийик идеалдарды калыптандырууга жана баалуулук артыкчылыктарынын тутумун өнүктүрүүгө ыңгайлуу.

Эс алууда билимдин ар тараптуу жаатында жаңы нерселер үйрөнүлөт: көркөм чөйрө кеңейет; техникалык чыгармачылык процесси түшүнүлөт; спорт тарыхы жана башкалар менен таанышуу. Демек, балдардын эс алуусу тарбиялоо функциясы менен мүнөздөлөт. Өспүрүмдөрдүн эс алуусунун маанилүү маселелеринин бири – бул кесип тандоодо жардам берүү.

Бул маанилүү суроого жоопту бош убакыт, дем алуу, эс алуу убагында табышат. Бош убакыт учурунда өспүрүмдөр китеп окушат, кино, спектакль жана телешоуларду көрүшөт, чыгармалардын таасири астында кесиптер дүйнөсүн ача алышат. Жана өзүлөрү үчүн кесиптик жолду белгилеп, негизинен, бош убактысында, иш-аракеттердин белгилүү бир түрүнө мүнөздүү болгон билимге жана жөндөмдөргө ээ болушат.

Социалдык маданий-ишмердигинин каражаттары – өндүрүштүк иш-аракеттердин жүрүшүндө маданий жана эс алуу мекемелеринин кызматкерлери тарабынан колдонулуучу идеялык-эмоционалдык таасир көрсөтүүчү куралдардын жыйындысы. Социалдык-маданий ишмердигин каражаттары төмөнкүлөр: оозеки, техникалык (кино, радио, телекөрсөтүү, аудио, видео), визуалдык (плакаттар, экспонаттар, калдыктар), психологиялык жана педагогикалык (оюндар, көңүл ачуу, баарлашуу), көркөм чыгармачылык (көркөм кол өнөрчүлүк, музыкалык, хор, хореографиялык, театрлаштырылган), басылып чыккан (гезиттер, журналдар, илимий, көркөм адабияттар) [3].

Педагогикалык методдорду классификациялоонун ар кандай жолдору бар: а) билим берүү, таанып билүү, өз алдынча билим берүү иш-аракеттеринин методдору; б) адамдын коомдук аң-сезимин калыптандыруу ыкмалары; в) социалдык жана маданий ишмер-

дүүлүктү стимулдаштыруу ыкмалары; г) социологиялык изилдөө методдору ажан ыкмалары.

Социалдык-маданий ишмердигинин педагогикалык жана психологиялык, чыгармачылык, басылып чыккан, техникалык сыяктуу каражаттарын колдонуу аркылуу өспүрүмдөрдүн эс алуусун, дем алуусун жана бош убактысын туура багытта уюштурууга жана өткөрүүгө жакшы мүмкүнчүлүк түзүлөт.

Адабияттар:

1. Воловик А.Ф., Воловик В.А. Эс алуу педагогикасы. - М.: Академия, 1998. - С. 45-49.
2. Асангазиева М.Б. “Ишкерлердин баарлашуусунун абалы жана ийгиликке алып келүүсү. / Известия вузов Кыргызстана, №4. - 2018. - 72-б.
3. Киселева Г.Г. Социалдык жана маданий иш-аракеттердин негиздери. - М., 1995. - 302 б.
4. Кон I.S. Эрте өспүрүмдүн психологиясы: Китеп. Мугалим үчүн. - М.: Билим берүү, 1989.
5. Лисовский В.Т. Орус жаштарынын руханий дүйнөсү жана баалуулук багыттары. - СПб., 2000.
6. Орлов А.С. Эс алуу социологиясы. - М., 1995.
7. Орлов А.С. Эмгек жана эс алуу. // Социологиялык изилдөө. - 1991. - №10.
8. Орлова Г.П. Бош убактысы: адамдын өнүгүү шарттары жана коомдук байлык. - Свердловск, 1989. - 246 б.
9. Шмаков С.А. Балдардын эс алуу сабактары. - М., 1992. - 76 б.